

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД БАГАТОМОВНОСТІ У ПРОЕКТАХ EUROCOM

У статті проаналізовано основні концептуальні засади дидактики багатомовності (Mehrsprachigkeitsdidaktik) у педагогіці ФРН та досліджено особливості впровадження її ключових положень у практику навчання іноземних мов у Німеччині. У центрі уваги – проект EuroCom, який розглядається як один з ефективних інструментів формування індивідуальної багатомовності громадян за рахунок паралельного вивчення споріднених мов, розвитку мовної уваги та трансферу мовних знань та навичок іноземного навчання.

Ключові слова: дидактика багатомовності, індивідуальна багатомовність, споріднені мови, мовна увага, навчання іноземних мов.

Постановка проблеми. Останнім часом, зважаючи на інтеграційні процеси на європейському континенті, глобалізацію та зміцнення економічних зв'язків між країнами, посилилася увага до проблем іноземної освіти. Питання, що порушуються у наукових статтях, торкаються насамперед, проблем іноземної підготовки громадян, розвитку полілінгвальної компетенції, яка вважається передумовою порозуміння у загальноєвропейському комунікативному просторі. Мовно-політична мета ЄС – рідна мова + дві іноземні – спонукає до вивчення проблеми багатомовної освіти і з точки зору суто лінгвістичної, і з точки зору організації, змісту та методики навчання іноземних мов як у межах інституційної освіти, так і у межах автономного навчання. Тож, актуальність проблеми не викликає сумніву, а вивчення досягнень зарубіжної педагогіки у цих питаннях є доцільним і корисним, зважаючи на євроінтеграційні прагнення України.

Одним із дієвих інструментів на шляху до індивідуальної багатомовності вважається дидактика багатомовності (Tertiärdidaktik, Mehrsprachigkeitdidaktik), теоретичні засади якої розробляються у Німеччині протягом останніх двох десятиліть провідними лінгвістами та фахівцями у сфері дидактики іноземного навчання. Серед тих, хто долучився до системного вивчення проблеми та розробки концептуальних засад дидактики багатомовності й їх практичного втілення, варто назвати, насамперед, Х. Г. Кляйна, Ф. Й. Майснера, Б. Хуфайзен, Т. Д. Штегмана у німецькому науковому просторі, Н. Євдокімову, Н. Баришнікова, В. Смокотіна у Росії, та Ю. Кажан і Л. Мороз в Україні.

Мета статті – вивчити специфіку реалізації ключових положень дидактики багатомовності в проектах EuroCom.

Виклад основного матеріалу. Основи дидактики багатомовності як концепції розроблені Г.-Ю. Круммом, Г. Нойнером та Б. Хуфайзен. Дискусії щодо її розробки розпочалися через переорієнтацію процесу навчання на потреби тих, хто вчиться. Традиційна дидактика орієнтувалася на питання змісту і організації навчання, викладання і контролю знань. Цільова група розглядалася як гомогенна, а такі її ознаки, як: віковий показник, походження, рівень освіти, мотивація, здібності – не бралися до уваги. Зміни у ставленні до вивчення мов, залучення до навчального процесу різних вікових категорій, навчання у гетерогенних групах стало поштовхом до пошуків нових підходів. Г. Нойнер зазначив, що для дидактики багатомовності, орієнтованої на потреби тих, хто вчиться, варто враховувати такі аспекти: наявність / відсутність у особи знань іноземних мов; індивідуальні потреби у вивченні мов; досвід їх вивчення; специфіка мовного профілю. З огляду на наявність знань хоча б однієї іноземної мови дидактика багатомовності виходить з того, що вивчення кожної нової мови не варто починати з нуля, а розвивати вже наявну іноземну компетенцію, не варто спрямовувати зусилля на досягнення рівня носія мови, рівень компетентності та мовний профіль для кожної окремої мови теж можуть виявляти відмінності і залежатимуть від потреб [1].

З точки зору авторів дидактики багатомовності, зважаючи на попередній досвід вивчення мов, варто взяти до уваги, що характерною ознакою людини є мовленнєва здатність як цілісне поняття. Для навчання іноземних мов це означає:

- рідна мова має використовуватися і слугувати базисом при навчанні іноземних мов;
- при вивченні подальших мов варто спиратися на попередній досвід вивчення рідної (L1), першої (L2) та другої (L3) іноземних мов;
- варто зважати на індивідуальні особливості навчальної діяльності кожного і відповідно диференційовано підходити до організації навчального процесу;
- з огляду на рівень компетентності та мовний профіль кожного окремого учня, варто брати до уваги, що визначальними є потреби учнів.

До занять з рідної мови у контексті дидактики багатомовності висуваються певні вимоги.

Серед них провідними Г. Нойнер називає:

- розвиток сенситивності до мови / мов і розвиток мовної свідомості (спочатку по відношенню до рідної мови, а також через досвід контакту з іншими мовами в оточенні);
- сприяння усвідомленню специфіки власного процесу навчання [1].

На першому плані дидактики багатомовності з огляду на мету навчання є здатність до трансферу знань. Трансфер відбувається на рівнях:

- розширення *мовних знань* (Erweiterung des Sprachbesitzes) за рахунок перенесення на ґрунт нової іноземної мови знань попередніх мов (схожі елементи, структури, граматичні форми, лексичні одиниці, слова-запозичення, інтернаціоналізми тощо, а також концентрація уваги на відмінностях, які варто взяти до уваги);
- *розвитку навчальної свідомості* (Erweiterung des Sprachlernbewusstseins) через актуалізацію навчальних стратегій, техніки навчання та мовленнєвих стратегій.

EuroCom – концепція, що базується на паралельному вивченні споріднених мов (Х. Г. Кляйн; Ф. Й. Майснер). Х. Г. Кляйн, автор ідеї такого навчання, виходив з того, що майбутнє за рецептивними знаннями мов, саме вони є ключовими компетенціями на сьогодні, тому що в умовах Інтернету доводиться, насамперед, читати тексти або сприймати інформацію на слух, що формує потребу у навичках іншомовної рецепції у якомога більшій кількості іноземних мов. У подальшому ідеї Х. Г. Кляйна були покладені в основу концепції Ф. Й. Майснера, механізм засвоєння декілька мов одночасно полягає у трансфері знань однієї мови на цілий ряд споріднених з нею за рахунок встановлення зв'язків і виявлення схожих рис між ними. Навчання відбувається на основі тексту різними мовами. Проект EuroCom розроблено для різних мов, але для його ефективності варто готувати для роботи в його межах педагогічні кадри в умовах вищого навчального закладу [2: 33].

Ідея про впровадження навчальних модулів, де б відпрацьовувалася техніка рецептивного засвоєння мови, що ґрунтуються на когнітивному використанні інтра та інтерлінгвальних знань та їх трансферу на ґрунт споріднених мов, стала поштовхом до започаткування в європейських країнах проектів, націлених на розвиток багатомовності. Такими, орієнтованими на забезпечення потреб у іншомовній підготовці у професійній сфері проектами у Франції стали GALATEA та EUROM4, а у Німеччині EuroCom. EuroCom, скорочена форма поняття EuroComprehension, акронім "Європейське порозуміння у межах трьох великих мовних груп Європи" (Europäische Intercomprehension in den drei großen Sprachengruppen Europas) – романської, германської і слов'янської. Цими мовами як першою чи другою користуються майже всі європейці, а у проекції на весь світ вони охоплюють значну частину мешканців.

EuroComperhension як поняття у дослідженнях німецьких науковців розглядається як концепція (Ф. Й. Майснер), як методика (Х. Г. Кляйн, Т. Д. Штегман) і як теорія (Б. Хуфайзен). В Україні майже відсутні публікації, в яких би висвітлювалися основні положення даної концепції, у той час як у Росії виклад дидактичних засад EuroCom та специфіка вивчення споріднених мов розглядається у статтях Н. Баришнікова, Н. Евдокімової та В. Смокотіна.

Теоретичні засади концепції були викладені у цілій низці наукових публікацій (Editiones EuroCom; Shaker Verlag), у межах яких узагальнювалися результати досліджень та видавалися підручники-довідники (Referenzwerk) з романських, германських та слов'янських мов у різних редакціях і різними мовами (англійською, французькою, італійською, іспанською, португальською, каталонською, польською, російською, грецькою, голландською). Структура виданих підручників-довідників мало відрізняється і включає окрім викладу концептуальних засад EuroCom ще й опис кожної з мов групи (загальні відомості, особливості морфологічної, синтаксичної будови мов, словотвірні можливості, перелік загальноживаної лексики, суфіксів, префіксів тощо), відомості з історії мови, про поширеність мови у світі та іншу корисну інформацію. Існують видання EuroComRom (Х. Г. Кляйн, Т. Д. Штегман), EuroComGerm (Б. Хуфайзен, Н. Маркс), EuroComSlav (Л. Зібатов, Г. Зібатов).

Концепція EuroCom, як стверджує Х. Г. Кляйн, має розглядатися у мовно-політичній, мовнодидактичній та лінгвістичній площині. Мовно-політичний вимір (прагнення закріпити європейську багатомовність у структурі навчальних модулів та з орієнтацією на професійну діяльність і потребу у мобільності) впливає на розробку мовно-дидактичних концепцій (формування рецептивної іншомовної компетенції на засадах дидактики трансферу іншомовних знань (Transversaldidaktik)), що, в свою чергу, спонукає до вивчення зв'язків, встановлення спільностей і відмінностей між спорідненими мовами (Interkomprehensionsforschung) і використання результатів лінгвістичних досліджень у навчанні іноземних мов. Концепція розроблялася з огляду на три намічені Єврокомісією перспективи подальшого розвитку іншомовного навчання: підтримку розвитку рецептивної багатомовності, реалізацію цільового формування окремих компетенцій з можливістю їх подальшого розвитку та свідоме використання зв'язків та схожостей споріднених мов (романських, слов'янських, та германських) [3: 1].

Група дослідників, до якої входили Х. Г. Кляйн та Т. Д. Штегман, розробили методику, завдяки якій формуються рецептивні компетенції в усіх мовах романської групи. Після появи підручника "EuroComRom Сім сит: вміти читати романськими мовами одразу ("EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können") виникла потреба у теоретичному обґрунтуванні концепції та її застосуванні до двох інших груп мов, які найбільш широко представлені у мовному ландшафті Європи, а

саме: германської та слов'янської, а також розробити адекватні засоби інтерактивного навчання мов. На базі Заочного університету м. Хаген (Fernuniversität Hagen) було створено робочу групу фахівців "Шлях до багатомовності заочно" ("Wege zur Mehrsprachigkeit im Fernstudium"), до якої увійшли спеціалісти у галузі романістики, германістики та славістики, а також фахівці у галузі інформатики. Вже у 2004 р. проектом було охоплено 12 університетів у шести країнах Європи (університети у містах Франкфурт, Гісен, Галле Віттемберг, Барселона, Хаген, Дармштадт, Касель, Лейпціг, Мюнхен, Лісабон, Бухарест).

Мета методу EuroCom – надати європейцям можливість стати багатомовними реальним шляхом, за рахунок формування рецептивних компетенцій групи споріднених мов, починаючи з розвитку навичок читання спорідненими мовами. Х. Г. Кляйн підкреслює, що EuroCom доводить кожному, що через знання рідної та лише однієї іноземної мови як представника групи споріднених мов вже закладено фундамент для подальшого розвитку індивідуальної багатомовності.

Пошук та усвідомлення відомих морфологічних елементів та синтаксичних структур уможливується за рахунок спорідненості мов, їх спільного минулого та схожих трансформацій у розвитку, а також за рахунок інтернаціоналізмів та запозичень. Схожості виявляються також і на фонологічному рівні, на рівні графіки. Виходячи з цього, EuroCom виділяє сім мовних блоків, в межах яких у кожній новій іноземній мові, яка належить до певної групи (романських, германських або слов'янських), можна віднайти знайомі з рідної або знані іноземної мови елементи. Ці сім блоків отримали влучну назву "сім сит" (die sieben Siebe). Через "сито" мовні явища просіюються, а в результаті виявляються спільні для цілої групи мов елементи, які дозволяють засвоювати вже не одну, а декілька мов. Перше "сито" – слова інтернаціоналізми, друге – лексика, яка присутня у всіх мовах групи (panromanischer, pangermanischer, panslavischer Wortschatz); третє – фонетичні відповідності (схожість звучання слів у різних мовах та усвідомлення можливих фонетичних відхилень); четверте – встановлення зв'язку між звуком та графічним знаком, який його позначає; п'яте – загальні для мов синтаксичні структури; шосте – морфосинтаксичні структури (граматичні явища словозміни, словотвору); сьоме – префікси і суфікси, які здатні змінювати лексичне значення слова.

Підручники "EuroComRom", "EuroComGerm" та "EuroComSlav", створені на матеріалі романської, германської та слов'янської груп мов, дозволяють завдяки "фільтрації" семи сит виявити багато спільностей у цих мовах, а це, в свою чергу, реально наближає тих, хто вивчає мови, до рецептивної багатомовності. Вже через декілька занять ті, хто вчиться, здатні читати тексти усіма спорідненими мовами. Таким чином, розвивається загальна лінгвістична компетенція, яка у подальшому може розширюватися за рахунок інших рецептивних або продуктивних компетенцій. Спочатку EuroCom зосереджувався саме на формуванні навичок читання, але згодом, завдяки розвитку інформаційних технологій, проект поширився і на розвиток навичок аудіювання.

EuroCom озброює також і стратегіями розуміння, що базуються на трансфері знань. Це дозволяє за нетривалий час засвоїти декілька мов. Через сім сит просіюються лексика, граматичні явища, синтаксичні структури – все те, що може підлягати трансферу. Традиційне навчання мови у системі освіти у контексті даної концепції видається неекономним, нерациональним і обмеженим, тому що вивчення кожної подальшої мови не враховує знань вивчених, не спирається на відомі навчальні техніки і стратегії, а це гальмує процес засвоєння мови, у той час як EuroCom, навпаки, мобілізує усі наявні ресурси і на їх ґрунті розширює мовний репертуар.

Як додатковий ефект у межах проекту розглядається формування європейської свідомості; культурне і мовне різнобарв'я Європи в її зв'язках сприймається як те, від чого кожен стає багатше. Це відбувається ще й за рахунок того, що поряд із відомими мовами певної групи до навчального процесу залучаються регіональні мови, і мови нацменшин, так, скажімо, серед романських мов не тільки французька, іспанська, італійська та португальська, але й каталонська, румунська, молдавська.

Проект EuroCom спирається сьогодні на міцний теоретичний фундамент. Заснована з самого початку серія наукових видань (видавництво Shaker, "EuroCom") мала на меті не тільки видання посібників та навчальних матеріалів, які мали б забезпечити проект, але й результатів науково-дослідної роботи в його межах. Матеріали проекту налічують сьогодні більше двох десятків томів, серед яких чільне місце посідають навчальні посібники "EuroComRom", що видані декількома мовами і адаптовані до їх вимог (томи: 5 (англійською), 6 (французькою), 4 (італійською), 13 (іспанською), 11 (португальською), 12 (каталонською)). Існують також версії російською, грецькою, голландською, польською мовами; посібники "EuroComGerm" та "EuroComSlav", а також ціла низка матеріалів Міжнародних наукових форумів, в яких, між іншого, викладені концепції іншомовного навчання на шляху до європейської багатомовності, основи методики рецептивного засвоєння мов та визначається її роль і значимість для мовної та освітньої політики ЄС. Принциповим є прагнення засновників проекту та залучених до нього осіб інформувати про наукові здобутки у сфері іншомовного навчання. Саме тому доступ до матеріалів забезпечується і підтримується на сайті <http://www.eurocomresearch.net>.

Окрім названих видань існує також і EuroComDidact, де, по-перше, розміщені електронні версії усіх наявних методичних та дидактичних посібників, а, по-друге, публікуються рекомендації для роботи з ними.

Ф. Й. Майснер так визначив специфіку цієї складової проекту EuroCom: EuroComDidact аналізує можливості оптимізації навчання мов у межах проекту і перебуває у тісному зв'язку із дидактикою багатомовності. Йдеться про трансверсальну дидактику, яка поєднує дидактики навчання окремих мов [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнюючи практику впровадження концептуальних засад багатомовності у проектах EuroComSlav, EuroComGerm, EuroComRom, можна зробити такі висновки. Іноземні мови та практика їх навчання перебувають сьогодні у центрі уваги і теоретиків, і практиків мовної освіти, а також посадовців у освітній сфері. Метою іншомовної освіти є формування індивідуальної багатомовності, яка є передумовою багатомовності суспільної, а досягти поставленої мети можна лише за умови залучення якомога більшої кількості громадян до вивчення іноземних мов і спрощення процесу їх засвоєння. Дидактика багатомовності взагалі, і паралельне вивчення споріднених мов зокрема відкривають нові горизонти у цій справі. Проект EuroCom, який є доступним через мережу Інтернет, є теоретично і методично обґрунтованим, забезпечує не тільки безперешкодний доступ до інформації, але й озброює навчальними стратегіями, які покликані мобілізувати усі наявні механізми свідомого засвоєння споріднених мов, трансферу мовних знань і навичок вивчення попередніх мов, включаючи рідну мову та мову оточення на основі концентрації уваги на лінгвістичних спільностях та відмінностях. Тому, беручи до уваги актуальність окресленої проблеми для освіти в Україні, варто більше уваги приділяти досвіду інших країн, зокрема Німеччини, у справі іншомовної підготовки пересічних громадян до перебування у багатомовному загальноєвропейському просторі і впроваджувати елементи позитивного досвіду паралельного вивчення споріднених мов в умовах національної системи освіти. Подальшого дослідження потребують, насамперед, лінгводидактичні засади навчання другої та третьої іноземної мови, тому що в Україні у системі освіти вивчаються германські мови (англійська та німецька), тож використання досвіду проекту EuroComGerm є доцільним і має перспективи запровадження як у межах організованого, так і автономного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Neuner G. Mehrsprachigkeitsdidaktik und Tertiärsprachenlernen : Grundlagen – Demensionen – Merkmale [Електронний ресурс] / G. Neuner. – München : Hueber, 2009. – Режим доступу : www.hueber.de/mehrsprachigkeitsdidaktik.
2. Hufeisen B. Fit für Babel / B. Hufeisen // Gehirn und Geist. – 2005. – № 6. – S. 28–33.
3. Klein H. G. Neue Wege zur Mehrsprachigkeit in Europa : Eurocomprehension [Електронний ресурс] / H. G. Klein. – Режим доступу : www.eurocomresearch.net/lit/innsbruck.pdf.
4. Meißner F. J. EuroComDidact [Електронний ресурс] / F. J. Meißner. – Режим доступу : <http://www.eurocomfrankfurt.de/lit/eurodidct.pdf>.
5. Hufeisen B. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch / B. Hufeisen, G. Neuner. – Strasbourg : Europarat, 2003. – 248 S.
6. Hufeisen B. EuroComGerm – Die sieben Siebe : Germanische Sprachen lesen lernen / B. Hufeisen, N. Marx. – Aachen : Shaker, 2007. – 370 S.
7. Klein H. G. EuroComRom – Die sieben Siebe : Romanische Sprachen sofort lesen können / H. G. Klein, T. D. Stegmann. – Aachen : Shaker, 2000. – 287 S.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Neuner G. Mehrsprachigkeitsdidaktik und Tertiärsprachenlernen : Grundlagen – Demensionen – Merkmale [Elektronnyy resurs] / G. Neuner. – München : Hueber, 2009. – Rezhym dostupu : www.hueber.de/mehrsprachigkeitsdidaktik.
2. Hufeisen B. Fit für Babel / B. Hufeisen // Gehirn und Geist. – 2005. – № 6. – S. 28–33.
3. Klein H. G. Neue Wege zur Mehrsprachigkeit in Europa : Eurocomprehension [Elektronnyy resurs] / H. G. Klein. – Rezhym dostupu : www.eurocomresearch.net/lit/innsbruck.pdf.
4. Meißner F. J. EuroComDidact [Elektronnyy resurs] / F. J. Meißner. – Rezhym dostupu : <http://www.eurocomfrankfurt.de/lit/eurodidct.pdf>.
5. Hufeisen B. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch / B. Hufeisen, G. Neuner. – Strasbourg : Europarat, 2003. – 248 S.
6. Hufeisen B. EuroComGerm – Die sieben Siebe : Germanische Sprachen lesen lernen / B. Hufeisen, N. Marx. – Aachen : Shaker, 2007. – 370 S.
7. Klein H. G. EuroComRom – Die sieben Siebe : Romanische Sprachen sofort lesen können / H. G. Klein, T. D. Stegmann. – Aachen : Shaker, 2000. – 287 S.

Матеріал надійшов до редакції 30.09. 2013 р.

Гаманюк В. А. Реализация концептуальных положений многоязычия в проектах EuroCom.

В статье рассматриваются концептуальные положения дидактики многоязычия в педагогике ФРГ и исследуются особенности имплементации ее ключевых положений в практику обучения иностранным языкам в Германии. В центре внимания – проект EuroCom, который рассматривается как один из эффективных инструментов формирования индивидуального многоязычия за счет параллельного

изучения родственных языков, развития языкового внимания и трансфера языковых знаний и навыков изучения иностранных языков.

Ключевые слова: *дидактика многоязычия, индивидуальное многоязычие, родственные языки, языковое внимание, обучение иностранным языкам.*

Hamanyuk V. A. Implementation of the Conceptual Foundations of Multilingualism in the EuroCom Projects.

The article discusses the conceptual provisions of didactics of multilingualism in teaching German and both an implementation of its key provisions in the practice of language teaching in Germany. In the centre of attention is the project EuroCom, which is regarded as one of the effective tools of the individual multilingualism formation through the parallel studying of the related language, the development of language awareness, the transfer of the linguistic knowledge and skills of learning foreign languages. Didactics of multilingualism and its theoretical foundations being developed in Germany during last two decades by leading linguists and specialists in didactics of the foreign language training field is considered one of the effective methods on the way to the individual multilingualism development. The traditional language teaching in the educational system within the context of the given concept seems uneconomical, irrational and limited, because the study of each subsequent language doesn't include the acquired knowledge, it is not based on the known educational techniques and strategies, so the process of language learning is impeded while EuroCom, on the contrary, mobilizes all available resources and expands the linguistic fund of the knowledge on their basis. The European consciousness formation is considered to be an additional advantage of the project; the cultural and linguistic multiplicity of Europe in its interrelations is perceived as something that benefits everyone.

Key words: *didactics of multilingualism, individual multilingualism, related languages, language awareness, teaching foreign languages.*